

Semih Tezcan, *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, Yapı Kredi Yayınları: 1457; Edebiyat: 394, İstanbul 2001, 424 s. ISBN 975-08-0088-5

Prof.Dr.Semih Tezcan'ın yayımladığı kitabın içindekiler:

Önsöz (s.9-10)

Başlangıç Sözleri (s. 11 -16)

Bre-Mere(s17-19)

Dresden Yazmasının Varak Numaraları ve M.Ergin Yayınındaki Sayfa Numaraları (s.20-22)

Kaynakça (s.23-34)

Kısaltmalar (s.35-36)

Dresden Yazması Üzerine Notlar (s.37-376)

Vakıtan Yazması Üzerine Notlar (s.377-395)

Dizin (s.398-424)

Semih Tezcan'ın kitabın Önsöz'ünde de belirttiği gibi bu eserden en iyi biçimde yararlanmak isteyenlerin kendisinin Hendrik Boeschoten ile birlikte yayımladıkları, yukarıda tanıttığımız "*Dede Korkut Oğuzname*" adlı kitabı el altında bulundurmaları uygun olur. Çünkü adı geçen metin yayınında yazarlar, birçok sözcüğü önceki yayınlardan farklı bir biçimde okumuşlardır. Bazı yerde de metnin cümlelere bölünüşü ile dizelerin düzenlenmesi de önceki yayınlardan farklıdır (s.9-10). Bir başka sözle bu iki kitap biri birini tamamlar niteliktedir.

Tezcan, "Başlangıç Sözleri"nde yazma nüshalar ve onları çekimleyen, adlarını bilmediğimiz müstensihler (yazıcılar) hakkında bilgilerin yanı sıra Dede Korkut Kitabı açısından önemli görüşlere de yer vermiştir. Tezcan, yazılı kültüre ilişkin araştırmalarda dün olduğu gibi bugün de -kanımıza göre- ihmâl edilen önemli bir kültür kurumu olan "müstensihlik", "yazıcılık" mesleğine ve temsilcileri olan yazıcılara dikkat çekmekte, "Türkçe dersi veren okullar olmadığı için eğitim görme olanağından yoksun olan" çekirdekten yetişerek bin bir güçlülükle mesleği icra eden bu insanların her şeye rağmen kültür hayatındaki önem ve işlevlerini vurgulamaktadır. Yazar, bu bağlamda "işte onlardan biri (yazıcı) kim bilir nasıl bir hatt-ı çep ('okunaksız,

kargacık burgacık yazı') ile yazılmış olan Dede Korkut Kitabı'nın eski nüshalarından birini -birçok sözcüğü yanlış okuyarak da olsa, kimi kez sözcük ve satırları atlayarak da olsa çekimlemeseydi, bugün bu eserden hiç haberimiz olmayacaktı" (s. 11-12) sözleriyle bir taraftan yazıcıların hakkını teslim etmekte, diğer taraftan da sorunlarla dolu Dede Korkut Kitabı'nın metnine dikkat çekmektedir. Tezcan, Oğuzname'nin bugüne kalmış iki yazma nüshasının biri biriyle ilişkilerine dair görüşünde Dresden ve Vatikan nüshalarının kaybolmuş eski bir nüshaya geri gittiğini var saymaktadır (s. 11-12).

Dede Korkut Oğuznameleri üzerine XIX. Yüzyılın hemen hemen başlarından bu yana pek çok sayıda araştırma yapılmış ve eserin birçok dile çevrilmiş olmasına rağmen (Almanca, Rusça, İngilizce, Fransızca) bu yayınlar arasında araştırmalara katkı sağlamış olanların sayısının pek yüksek olmadığına değinen yazar, incelemelerinde ciddi ve önemli bulduğu M.Ergin ve O.Ş.Gökyay'ın yayınlarını kullandığını, gerektiği de VV.Barthold ile E.Rossi'nin çevirilerine müracaat ettiğini belirtmektedir (s. 13).

Tezcan, M.Ergin'in "Dresden nüshasındaki beş on kelimenin okunuşlarını güçleştiren istinsah kusurları vardır" (Ergin, *Dede Korkut Kitabı II*, 362) görüşüne katılmadığını, çünkü incelemelerinde Dresden nüshasının "açıkça görülen yüzlerce çekimleme yanlış" içerdiğini yazmaktadır (s. 13). Ergin'in adı geçen kitabının önceki metin yayınlarının en iyisi olduğunu belirten Tezcan, Ergin'in çalışmasının ikinci cildinde metinde geçen bütün sözcükleri kapsayan, her verinin geçtiği yeri gösteren, ancak deyimlere pek az yer veren, sözcüklerde kullanıma bağlı anlam değişikliği ve inceliklerini ise hemen hemen hiç yansıtmayan bir dizin (indeks) yaptığı için eleştiriyor. Gökyay'ın 1973'te yayımladığı "*Dedem Korkut'un Kitabı*" adlı eserinde kimi noktalarda Ergin'in yayını düzelttiğini, kitabındaki dizinde (söz dizimi), deyimlere geniş yer verdiğini, fakat orijinal varak ya da sayfa numaralarını göstermediğini, sık geçen sözcüklere ait verileri ise, dikkate almadığını belirterek Gökyay'ı eleştirmektedir (s. 14).

Tezcan, Dede Korkut Kitabı'nın önceki metin yayınlarında anlaşılabilen yerleri gizli (saklı) yanlışlardan kaynaklanan sorunları çözdüğünü, çözemediği sorunların da neden çözülemediklerini göstermeye çalışmıştır. Yazar, kimi yerde de çözümlenmemiş bir sorun söz konusu olmasa bile, metnin daha iyi anlaşılmasını

sağlayacak yeni bilgiler eklemeyi uygun görmüştür (s. 15). Tezcan, düzeltme ve metin onarımı önerileri arasında sayısı az da olsa başkalarına ait olanlarının bulunduğunu, benimsediği bu tür önerilerin kime ait olduklarını da notlarında açıkça belirtmiştir. Sözcük ve deyimlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için başka metinlerden gösterdiği Eski Anadolu Türkçesi, bazan da diğer Türk dillerinden beyit ve metin parçaları vermiş, sadece anlaşılması güç olanlarıyla ilgili kısa açıklamalarda bulunmuştur.

Kitapta Dede Korkut Oğuznameleri ile ilgili genel nitelikteki sorunlardan olan metnin eskiliği, nüshalar arasındaki ilişki ve benzeri gibi her ne kadar doğrudan doğruya inceleme konusu edilmemiş de olsa yukarıda üzerinde durduğumuz bazı sorunlarla ilgili önemli ip uçları da bulunmaktadır. Örneğin Drs. 3b.10 ve Drs.3b.13 üzerine notlarda (s.39 vd.), Vatikan nüshasının Dresden nüshasından neden çekimlenmiş olamayacağına dair bir kanıt sunmuştur (s.44).

Tezcan, Dede Korkut Oğuznamelerinin şimdiye kadar genellikle Doğu Anadolu ya da Azerbaycan'da yazıya geçirilmiş olduğu görüşünün egemen olduğunu ve bu görüşe, bazı hikâyelerde anlatılan olayların Doğu Anadolu'da, Gürcistan'da ve Azerbaycan'da geçmesi ile Dresden yazmasının dilinde Doğu Anadolu ağız özelliklerine rastlanmasının kanıt olarak gösterildiğini, hatta Dresden nüshasının dilinin Azerbaycan Türkçesi olarak gören ve göstermek isteyenlerin varlığına değindikten sonra, "Bre-Mere" ünlemiyle ilgili notunda bu görüşlerin doğru olamayacaklarını kanıtlarla ortaya koymaya çalışmıştır (s.17 vd.). Tezcan bu ünlemin Dresden nüshasında 144 defa "Mere", üç kez de "M"den sonra "elif ile yazılmış olduğunu, bir defa da "bre" okunacak biçimde yazıldığını buna karşılık, Vatikan nüshasında sözcüğün 66 defa "Mere" olarak geçtiğini tespit etmiştir. Tezcan, bu sözcüğün Osmanlıca dışında ne Doğu Anadolu ağızlarında ne Azerbeycan Türkçesi ve Türkmencede ne de diğer Türk dilleri ile eski Türk yazı dillerinde bulunmadığına dikkat çekmiş, buna karşılık sözcüğün hemen hemen bütün Balkan dillerindeki varlığına işaret ederek, bu ünlemin Balkan Dillerinden Osmanlıcaya geçtiğini ve XIV. yüzyıldan itibaren Osmanlı Türkçesinde kullanılmaya başladığını belirlemiştir, (s. 17). Tezcan'ın bu dikkate değer tespiti Dresden ve Vatikan nüshalarının yazıldıkları alanın belirlenmesinde önemli bir ip ucu olsa gerek.

Tezcan, okuyucunun metinleri karşılaştırabilmesi için Dresden yazmasının varak numaralan ile Ergin yayınımdaki sayfa numaralarını da vermiştir.

Yazar, Kitabın "Kaynakça"sına, alıntılanan ve notlarda adı geçen yayınları almıştır. Kullandığı kaynaklar göz önünde tutulduğunda Tezcan, sorunların çözümünde yalnız mukayeseli dil ve edebiyat araştırmaları ile yetinmeyip, sosyo-kültürel kontexti (bağlamı) göz önünde tutarak gerektiğinde sorunların çözümünde tarih, etnoloji ve folklor ile ilgili araştırmalardan yararlanmışır.

Tezcan, Dede Korkut Oğuznamelerine ilişkin notlarını topladığı bu kitapta önce Dresden nüshası ile ilgili notları, daha sonra da Vatikan nüshasına ilişkin notları yazmalardaki hikâyelere göre sistemli bir biçimde okuyucuya sunmuştur. Kitapta yer alan bu notlarda Oğuzname metinlerine ilişkin yeni okuyuşlar, yeni yorumlar, yeni görüşler için açıklamalar yapmış, tespit edebildiği kanıtları okuyucuya sunmuştur. Tezcan, açıklamalarında önceki metin yayınlarındaki okuyuşları, dizelerdeki anlamlandırmaları gözden geçirmiş ve Oğuznameler üzerine yapılmış ciddi yayınlarda ileri sürülmüş tez, görüş ve yorumları dikkate alarak gerekli hâllerde bunları tartışmış, kesin bir çözüme varamadığı durumlarda birden çok açıklama örneği vererek ya da hiçbir çözümün mümkün olmadığı durumlarda da bunu açıkça dile getirerek, bilimin objektiflik ilkesine ne kadar titizlikle bağlı olduğunu göstermiştir. s.218-219'da "Anası oğlanun de geç Kazan'un aklı başından getti" (Drs.72a.5) cümlesinin söz diziminden, Dede Korkut Oğuznamelerinin sözlü kültürden yazıya aktarıldığına ilişkin görüşün doğruluğunu gösteren bir belirti olarak değerlendirmektedir. Tezcan, bu tür cümlelerin halk ağzından derlenmiş olan metinlerin tipik bir özelliği olduğunu dile getirerek bu süreci şöyle açıklamaya çalışmaktadır: "Anlatan ilk sözcüğü söyledikten sonra bir ekleme, açıklama yapınca, alışılmış söz dizimine uygun düşmeyen bir cümle ortaya çıkmış oluyor" diyerek bir anlamda konuşulan dil ile yazı dili arasındaki farkı ortaya koymakta ve Oğuznamelerin sözlü iletişim ortamından (face to face) ya da yazılı iletişim ortamına geçişlerine bir kanıt olarak okuyucunun dikkatine sunmaktadır. Yazar, aynı durumu yansıtan benzer metin örnekleri ile görüşünü pekiştirmeye çalışmıştır. Benzer metinler için bkz. yazarın Drs.30b.2-4; Drs.37b.2-4; Drs.53b.7-7; Drs.78b.1; Drs.112a.3; Vat.95a.2-2'ye ilişkin notlar.

Tezcan, Dresden nüshasının sözlü gelenekten yazıya aktarılmış olduğu zamana ilişkin şu önemli ip ucunu vermektedir:

"And içmişem kısr kısrğa bindüğüm yok
Karavata varduğum yok" (Drs.58b.4)

"And içeyim bu gez boğaz kısrğa bindüğüm yok,
binübeni karavata varduğum yok" (Drs.58b.13, Vat.81a.4)

ifadesinde geçen ve önceki metin yayınlarında "kazavat" olarak okunmuş sözcüğün ardında gizli olan sözcüğün "karavat<harabat (umumhane, genelev)" olduğunu "karavata varduğum yok" yani umumhaneye gittiğim yok anlamında olduğunu ve metni buna göre onarılması gerektiğini belirtmektedir. Tezcan bu bağlamda Oğuz zamanı için genelev gibi bir kavramın ve bunu anlatan bir sözcüğün anakronizm sayılması gerektiğine işaret ettikten sonra, "üstelik bu hikayelerin epeyce geç bir zamanda XV.yy pek de planlı olmadan eklemelerle anlatılmış olduğu göz önünde tutulmalıdır" (s. 195) diye iki yazma nüshanın yazılış tarihleri yanında değişen zaman, yer ve sosyo-kültürel koşullara bağlı olarak Dede Korkut Oğuznamelerindeki kültürel tabakalaşmaya dikkat çekmektedir.

Tezcan, s.210 ve devamında Drs.66b.9: "Egini Beg demür tonuna" için şu açıklamayı yapmaktadır: Önceki yayınlarda 'Eğni' diye okunmuş olan bu ifadenin Drs.66b.9; Drs.124b. 11; Drs.145a.6 ve Drs.150b.2'de hece ölçüsü gereği 'Egini Beg' biçiminde okumanın gerektiğini, Vatikan nüshasında 105b.10'da 'Eğni Berk' olarak harekelenmiş olmasının önemli olmadığını belirttiikten sonra "Vatikan nüshası zaten büyük ölçüde nesirleştirilmiştir. Normal olarak (konuşulan dilde, nesir dilinde) 'Eğni' sözcüğüne üçüncü kişi iyelik eki gelince 'Eğni' olur: Eğni Beg/demür tonun (4+4)" (s.210-211). Tezcan'ın belirttiği gibi Vatikan nüshasında "halk nesri" özellikleri daha belirgindir.

Albert Lord, bir metnin sözlü ya da edebî (yazılı) olduğunu tespit etmek için izlenecek en iyi yolun kalıp ifadelerin analizini (formel analyse) yapmaktır diye yazmaktadır (A.Lord, Der Saenger Erzaehl. München. 1965, 193). Çünkü M.Perry ve A.Lord'un sözlü kompozisyon teorisine göre (oral formulaic composition, A.Lord, 1965, 74) sözlü bir metinde büyük oranda kalıp sözler (formel) vardır. Edebî metinde ise bir defalık ifade biçimi egemendir. Lord'a göre yalnız epitheta ve sık tekrar edilen dizeler değil sözlü destan

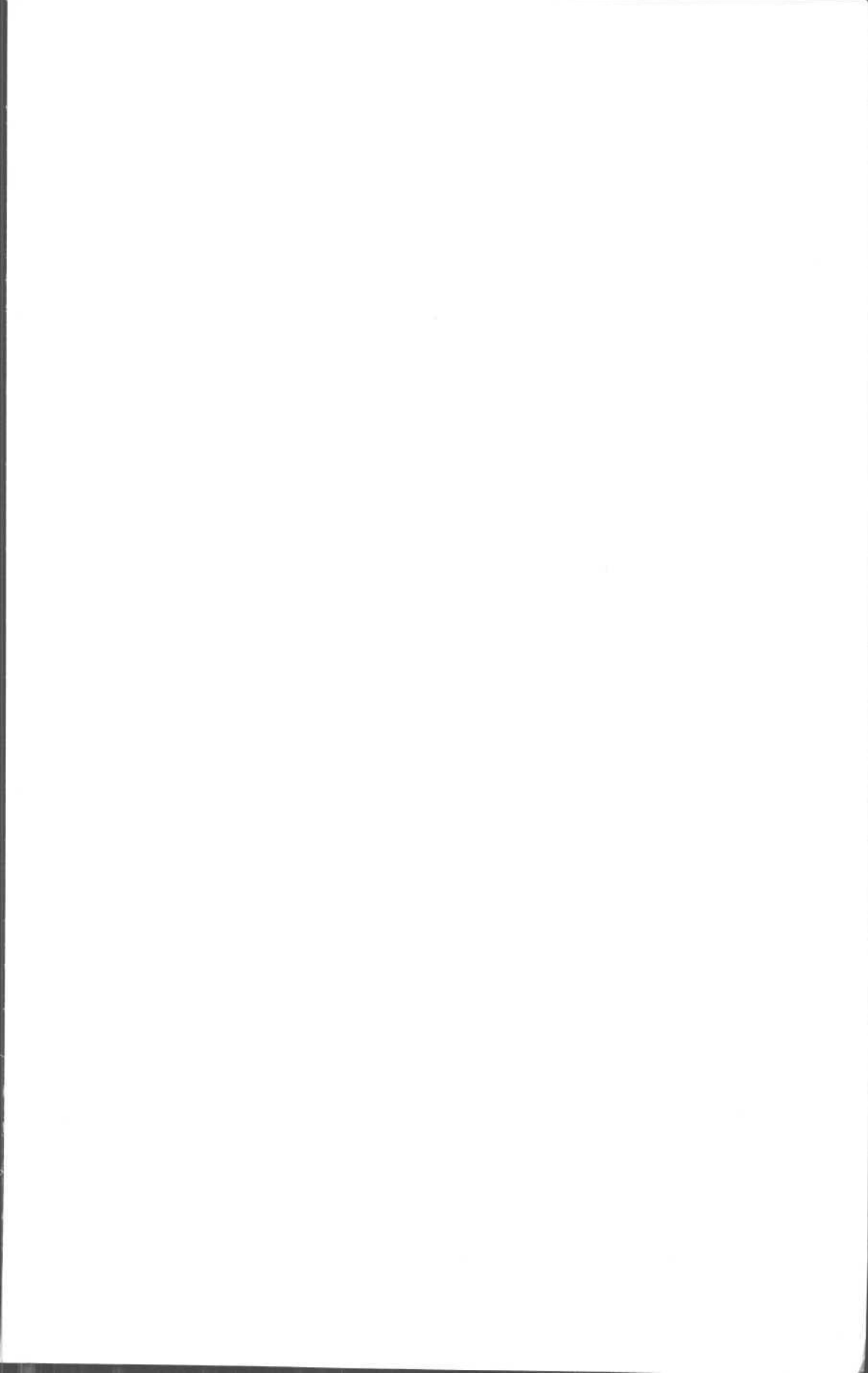
üslubunun tamamı kalıp sözlere dayanır. Bu bağlamda Pertev Naili Boratav, E.Rossi ve İlhan Başgöz'ün araştırmaları bize Dede Korkut Oğuznamelerinin de büyük ölçüde tekrarlanan kalıp sözlere, dizelere olay ve betimlemelere dayandığını ortaya koymuşlardır (Boratav, "Dede Korkut Hikayeleri Hakkında" Folklor ve Edebiyat, 1982 (1939), s.88; E.Rossi, a.g.e bkz. Erdem, C.12, s.268-275; İ.Başgöz, "Epitet in a prose epic: The Book of my Grandfather Korkut". Studies in Turkish Foklore in Honor of Pertev N.Boratav. Yay. İ.Başgöz, Mark Glazer, Bloomington 1978). Semih Tezcan da metnin okunmasında ve onarılmasında sözlü destan üslubunun özelliklerinden olan atasözleri, deyimler, epitheta (kahramanların ad ve unvanları), ölçü, aliterasyon, kafiye ve asonans vb. ile kalıp sözlerin yapı özelliklerini dikkate almak suretiyle yararlanmıştır. Örneğin Drs. 109a. 11 'deki "Konur Koca Sarı Çoban" adıyla ilgili olarak yazar, metinde "oğlı" sözcüğünün eksik olduğunu benzer yapıdaki kişi adlarıyla karşılaştırmak suretiyle tespit edip metni onarmıştır (s.298-299).

Tezcan, kitabın "Dizin" bölümünde sadece notlarda üzerinde durulan sözcük, deyim, atasözleri ve kalıp sözlere yer vermiştir. Metin onarımı için yaptığı eklemelerin sadece bir kısmını dizine almayı yeterli bulmuştur. Bunların yanı sıra kimi terimler, kavramlar, ses değişimleri ve benzeri, italik harflerle alfabe sırasına göre dizilmiştir. Tezcan, dizinle ilgili vermiş olduğu ön bilgilerde önerme ve düzeltme önerilerinin bir kısmının sadece gösterilen veri ya da veriler için geçerli olduğunu belirtiyor, diğer verilerde de başka okunuş ve anlamların söz konusu olabileceğini, bazı onarma ve düzeltme önerilerinin ise, bütün veriler için geçerli olduğunu ifade etmektedir. Bu yüzden dizini kullanırken her zaman notlarda yapılan açıklamaların göz önünde bulundurulmasının gerektiği hususunda okuyucunun dikkatini çekmektedir.

Semih Tezcan'm bu titiz ve uzun yılların emeği olan çalışmasının Dede Korkut araştırmalarına büyük katkılar sağlayacağı açıktır.

Prof.Dr.Hasan Özdemir*

* A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi.

ISSN: 0255-2981